

УДК 340.134

Горбач Л.М. к.е.н., доцент

Кадебська Е.В. к.е.н.

Волинський інститут ім. В. Липинського

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСОВОГО ПРАВА

У статті розглянуто розвиток наукових підходів до визначення сутності міжнародного фінансового права, його правової природи. Розкрито особливості предмета правового регулювання міжнародного фінансового права. Досліджено співвідношення міжнародного фінансового права з міжнародним публічним і міжнародним приватним правом. Зроблено висновки про комплексно узагальнені норми, що регулюють міжнародні фінансові правовідносини.

Ключові слова: міжнародне фінансове право, міжнародні фінансові правовідносини, міжнародний договір, міжнародний звичай.

Horbach L., Kadebska E.

LEGAL BASIS AND PECULIARITIES OF THE INTERNATIONAL FINANCIAL LEGISLATION SYSTEM

The article deals with the development of scientific approaches to the definition of the essence of international financial law, its legal basis. The peculiarities of the subject of legal regulation of international financial law are found out. The correlation of international financial law with international public and private international law is analyzed. Conclusions about the complex generalized norms regulating international financial relations are made.

Key words: international financial law, international financial relations, international treaty, international custom.

Горбач Л.Н., Кадебская Э.В.

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА И ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ФИНАНСОВОГО ПРАВА

В статье рассмотрено развитие научных подходов к определению сущности международного финансового права, его правовой природы. Раскрыты особенности предмета правового регулирования международного финансового права. Исследовано соотношение международного финансового права с международным публичным и международным частным правом. Сделаны выводы о комплексно обобщенных нормах, регулирующих международные финансовые правоотношения.

Ключевые слова: международное финансовое право, международные финансовые правоотношения, международный договор, международный обычай.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Міжнародне фінансове право є частиною світової фінансово-правової системи і призначене для юридичної регламентації внутрішньодержавного та міжнародного фінансового і торгівельного обороту, руху грошових коштів, капіталів, інвестицій, захисту майнових і особистих немайнових прав громадян і юридичних осіб.

Актуальність проблем, що розглядаються в даній статті, пов'язана з глобалізацією руху валютно-грошових потоків у сучасному світі, з усе активнішою і масштабнішою за обсягом участю валютних цінностей у міжнародному та цивільному обороті, з інтеграційними процесами України до ЄС.

На сьогодні об'єктивним фактором є активізація залучення України до процесу валютно-фінансової взаємодії держав-членів світового співтовариства на глобальному і регіональному рівнях. Участь України у валютно-фінансовому співробітництві держав – об'єктивний процес, обумовлений її значною роллю в міжнародних економічних (фінансових) відносинах.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Теоретичним підґрунтям дослідження стали наукові доробки вчених щодо становлення, визначення та функціонування фінансових систем різних держав. Зокрема, використовувалися роботи таких науковців як: Л. К. Воронової, С. В. Запольського, В. І. Кравченка, Т. А. Латковської, А. С. Нестеренко, А. А. Нечая, В. М. Опаріна, О. П. Орлюка, В. М. Чернишова. Питання місця міжнародного фінансового права в галузі світової фінансово-валютної системи досліджувалися в працях такі науковців, як: М. Версальський, Н. Вачев, Т. Надь, Ю. Ровінський, Р. Ренделл, Г. Ліпперт, Л. Лазебник, Г. Петрова, В. Шумілов, М. Шаповалов, О. Іванова.

Цілі статті. Метою статті є аналіз особливостей системи міжнародного фінансового права та наукових підходів до її правової природи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Міжнародні фінансові відносини характеризуються тим, що їх становлення відбувається на основі міжнародних угод, а реалізація віднесена до компетенції внутрішньодержавних фінансово-кредитних установ та організацій. Фінансові зобов'язання, які відповідають міждержавним фінансовим відносинам, відображаються в національних державних бюджетах, платіжних балансах держав та інших державних фінансових актах [1, с. 62].

У ХХ ст, особливо після Другої світової війни, у зв'язку з розвитком міжнародного обміну, а також розширенням і диференціацією форм співробітництва різних країн у політичній, економічній і культурній галузях виникла необхідність подальшого розширення міжнародних фінансових відносин. З'явилися численні міжнародні організації, члени яких – суверенні держави – приймають на себе визначені фінансові зобов'язання. Створені такі спеціалізовані міжнародні фінансові організації, як Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції і розвитку та ін. [2, с. 160]. Отже, в подальшому відбувається перехід до багатостороннього регулювання міжнародних фінансових відносин, що не могло не вплинути на зміщення акцентів у наукових підходах до розуміння сутності міжнародного фінансового права.

У 1976 році укладена Ямайська угода, яка юридично закріпила режим «плаваючих» курсів валют, передбачила повну демонетизацію золота та перехід до використання, як світових грошей, національних валют і міжнародних розрахункових одиниць СПЗ (Special Drawing Rights – спеціальні права запозичення). Ямайська угода стає міжнародно-правовою основою сучасного етапу розвитку міжнародних фінансових відносин.

Сукупність міжнародних фінансових норм та принципів складає систему міжнародного фінансового права. Питання правової природи міжнародного фінансового права в науковій літературі розглядаються у двох основних напрямках: 1) широкому, згідно якого до міжнародного фінансового права віднесені норми міжнародного публічного та приватного права; 2) вузькому, відповідно до якого міжнародне фінансове право є складовою частиною міжнародного публічного права.

У широкому сенсі міжнародне фінансове право - це сукупність норм міжнародної та національної належності, що регулюють різноманітні фінансові операції, за умови, що ці фінансові операції виходять за межі правової системи однієї держави. Також, слід звернути увагу на те, що міжнародне фінансове право – це лише частина міжнародної

фінансової системи та підгалузь міжнародного економічного права, яке, в свою чергу, є галуззю міжнародного права.

Міжнародне фінансове право – це право публічне, яке має свій предмет регулювання і свої особливості. Крім того, воно тісно взаємодіє з іншими нормативними комплексами, задіяними в регулюванні внутрішньодержавних і міжнародних фінансових відносин, а найголовніше – тісно пов'язане з ними. У цьому сенсі міжнародне фінансове право виступає частиною міжнародної нормативної системи і глобального права.

У вузькому сенсі міжнародне фінансове право означає сукупність норм, які регулюють організацію міжнародних фінансових відносин, в основному обіг світових фінансів. При такому підході клірингові операції міжнародної валютно-розрахункової системи виступатимуть нормами міжнародного приватного права, а норми, наприклад, міжнародного банківського та страхового нагляду, фінансового моніторингу будуть нормами міжнародного публічного права.

Особливості міжнародних фінансових правовідносин визначаються характером об'єкта регулювання і метою їх виникнення. Такі правовідносини вимагають спеціальних норм їх правового регулювання. Так, ще Г. Ліпперт, що одним із перших спробував систематизувати міжнародні фінансово-правові норми, визначає міжнародне фінансове право як «нову галузь міжнародного права», «своєрідну галузь права», що, у свою чергу, тісно пов'язана як із національним законодавством у сфері фінансової діяльності, так і з міжнародно-правовими нормами [3].

Професор Р. С. Ренделл у праці «Міжнародне фінансове право» визначає міжнародне фінансове право як сукупність приватно-правових і публічно-правових відносин щодо міжнародного руху капіталів, суттєву роль у яких відіграють міжнародні валютно-фінансові та кредитні організації й інститути [4, с. 5].

М. Версальський відзначав, що міжнародне фінансове право є не самостійною, а комплексною галуззю права, оскільки міжнародні фінансові норми не можуть бути повністю включені ні в міжнародне право, ні в національне фінансове право [5, с. 65].

В. Шумілов визначає міжнародне фінансове право як систему міжнародно-правових норм і принципів, що регулюють міжнародні фінансові відносини. При цьому він акцентує увагу на тому, що міжнародне фінансове право є частиною міжнародного публічного права й тісно взаємодіє з іншими нормативними комплексами, задіяними в регулюванні внутрішньодержавних і міжнародних фінансових відносин [6, с. 41]. Російський дослідник М. Шаповалов також підтримує позицію В. Шумілова щодо належності міжнародного фінансового права до системи міжнародного публічного права [7, с. 131].

Отже, аналіз наукових поглядів щодо місця міжнародного фінансового права в міжнародній правовій системі свідчить про їх багатоаспектність. На нашу думку, міжнародне фінансове право є частиною міжнародного публічного права, до якого відноситься сукупність юридично закріплених норм та принципів, які виникають між суб'єктами міжнародного права з приводу регулювання та реалізації міждержавних валютно-фінансових відносин.

Основою міжнародного фінансового права є його норми. Норма міжнародного фінансового права – це правило поведінки, що встановлюється державою й іншими суб'єктами міжнародного фінансового права шляхом узгодження їх позицій, встановлює взаємні права й обов'язки і визнається ними як юридично обов'язкове.

Міжнародні фінансово-правові норми тісно пов'язані з нормами національного фінансового законодавства і нормами міжнародного права. Тобто, норми міжнародного фінансового права виражають основні принципи міжнародного права, такі як визнання суверенітету різних держав, надання окремих пільг та використання таких понять як

«кордон», «територія», «іноземний суб'єкт». Але можуть бути й відмінності між нормами міжнародного і національного фінансового законодавства. Внаслідок цього, норми можуть не відповідати правилам, які встановлені національним законодавством. Варто зазначити, що міжнародно-правова норма має обов'язковий характер. Тому, для використання таких норм необхідно прийняти спеціальні нормативні акти в середині країни, які зможуть зобов'язати державні органи однієї країни забезпечити безпосереднє виконання норм міжнародного права.

Специфічною особливістю фінансово-правових відносин, що відносяться до міжнародного фінансового права, є те, що міжнародне фінансове право вивчає лише особливу групу фінансово-правових відносин, які мають міжнародний характер, а саме валютні розрахунки, в тому числі за участю МВФ, фінансові операції банків різних держав, міжнародний моніторинг за запобіганням легалізації незаконно отриманих доходів, міжнародне оподаткування, фінансову діяльність транснаціональних компаній, фінансування приватної торгівлі й інвестицій за участю осіб і міжнародних організацій та ін. Фінансово-правові відносини супроводжуються й іншими видами міжнародного економічного співробітництва (торговим, промисловим, науково-технічним, інвестиційним тощо). До комплексу фінансово-правових відносин відносяться розрахункові, кредитні відносини, відносини з приводу фінансового забезпечення комерційних угод, удосконалення валютного ринку та щодо створення і діяльності міжнародних валютно-кредитних організацій.

В. І. Лісовський відзначав, що міжнародні фінансово-правові відносини є різновидом міжнародних економічних відносин. На його думку, міжнародне фінансове право є сукупністю норм поведінки (конвенційних і звичайних норм), які історично змінюються і регулюють міждержавні фінансові відносини [8, с. 134].

Норми міжнародного фінансового права, хоча і регулюють відносини, які виникають з приводу фінансового співробітництва між різними країнами, але не означають, що в міжнародних фінансових правовідносинах повинні брати участь іноземці. Фінансово-правові відносини, що виникають в умовах міжнародного співробітництва, можуть бути без участі іноземців, але, мати в своєму складі іноземний елемент, який вимагає застосування норм і категорій міжнародного фінансового або приватного права.

Таким чином, питання про місце міжнародного фінансового права в системі міжнародного права вирішується не за характером його джерел, а за тим, які фінансові відносини є предметом регулювання. Наприклад, відносини зі страхування кредитних ризиків в операціях транснаціональних банків не можуть розглядатися як відносини міждержавні, хоча і регулюються міждержавними угодами про співпрацю в межах МВФ.

Джерелами міжнародного фінансового права виступають форми, за допомогою яких виражається і закріплюється правило поведінки суб'єктів міжнародного фінансового права. Джерелами міжнародного фінансового права (як і всього міжнародного права) є, головним чином, міжнародні договори і міжнародні звичаї. Міжнародні договори при цьому можуть бути:

- міждержавними (валютні, платіжні тощо);
- міжурядовими (про принципи взаємних розрахунків, надання кредитів, уникнення подвійного оподаткування);
- міжвідомчими (з питань неторгових платежів та інші).

Законом України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. встановлено порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України та законодавстві України. У цьому ж законі визначено поняття міжнародного договору

як укладеного у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) [9].

У міжнародному фінансовому праві, як і в міжнародному праві, розрізняють договори двосторонні і багатосторонні; універсальні та регіональні; статутні та протокольні. Так, до статутних договірних джерел відносять установчі договори (статути) міжнародних організацій, зокрема Договори про Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР). Статутні угоди окремих організацій можуть бути багатосторонніми договорами універсального типу.

Крім того, основним джерелом міжнародного фінансового права, на основі якого виконуються міжнародні зобов'язання, є міжнародний звичай.

Міжнародний звичай – це практика, яка повторюється протягом тривалого часу в міжнародних правовідносинах, неписане закріплення в міжнародній суспільній правосвідомості загальних принципів права як особливої категорії правових норм.

Визначення міжнародно-правового звичаю наводиться у ст. 38 Статуту Міжнародного Суду. Міжнародно-правовий звичай – це найбільш загальні імперативні вимоги до розуміння права як механізму реалізації волі у відносинах людей у будь-якому суспільстві й відносинах будь-яких суспільств між собою, що сформувалися в суспільній свідомості, пройшли випробування часом і є основною невід'ємною складовою правової культури більшості існуючих націй і народів [10].

На думку В. Ф. Опришка, міжнародно-правовий звичай – це закріплені, неписані само собою зрозумілі правила організації і здійснення міжнародних відносин [11, с. 46].

На відміну від інших джерел міжнародного права тільки звичаєва форма вираження загальних принципів права забезпечує їм стабільний характер, їх універсальну міжнародну суспільну значущість, охороняє від політичного маніпулювання й довільного суддівського розсуду.

Варто також зазначити, що у міжнародно-правовій практиці нерідко виникає питання й про інші джерела: «м'яке» право, резолюції міжнародних організацій і конференцій, політичні домовленості, рішення міжнародних судів тощо.

Термін «м'яке» право використовують для позначення особливого виду неправових норм міжнародного права, тобто таких що містяться в резолюціях міжнародних організацій, спільних заявах і не мають обов'язкового характеру, але через свій політичний і моральний характер виконуються різними державами.

Норми внутрішньодержавного законодавства також є джерелами міжнародного фінансового права та включають сукупність правових норм, які походять від держави і регулюють суспільні відносини на її території.

Отже, серед джерел міжнародного фінансового права головну роль відіграють міжнародні договори і міжнародно-правові звичаї, які ґрунтуються на принципі рівноправності сторін. У міжнародному фінансовому праві застосовується неформальний підхід, пов'язаний із тим, що доволі часто у сфері міжнародних зв'язків держави вимушені приймати спільні акти, які виражають спільні інтереси і формально не носять договірної характеру.

Виходячи з вищевикладеного, можна дійти висновку, що міжнародне фінансове право є комплексною галуззю права, що має свої специфічні ознаки і правову природу. Міжнародне фінансове право – це сукупність встановлених та санкціонованих правил і норм, які регулюють відносини у сфері міжнародних фінансів та носять обов'язковий характер. Предметом правового регулювання міжнародного фінансового права є фінансові правовідносини, що виникають між суб'єктами міжнародного публічного права.

Беззаперечним фактом на сьогодні є глобалізація світової економіки, економічна і фінансова взаємозалежність держав. Це викликає необхідність узгодження міжнародно-правових із внутрішньодержавними фінансово-правовими нормами в середині кожної окремої країни.

Список використаних джерел:

1. Ровинский Е.А. Международные финансовые отношения и их правовое регулирование // Советское государство и право. – 1965. – № 2. – С. 62.
2. Назаренко А.Т. О нормах правового регулирования международных финансовых отношений // Тр. ВЮЗИ. – 1971. – Т. XIX. – С. 156-182.
3. Lippert G. Das Internationale Finanzrecht. Eine systematische Darstellung der internationalen Finanzrechtsnormen / G. Lippert. – Triest ; Wien ; Leipzig, 1912.
4. Rendell R.S. International Financial Law / R.S. Rendell. – London, 1980. – P. 5.
5. Версальский М. Проблемы международного финансового права / М. Версальский, Т. Надь, Н. Вачев // Советское государство и право. – М., 1967. – С. 63–68.
6. Шумилов В.М. Международное финансовое право : [учебник] / В. М. Шумилов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Междунар. отношения, 2011. – 328 с.
7. Шаповалов М. А. История, современное состояние и перспективы развития науки международного финансового права / В. М. Шумилов // Известия вузов. Серия «Правоведение». – 2014. – № 1. – С. 120–133.
8. Лисовский В. И. Международное торговое и финансовое право: Учеб. Пособие для вузов. – М.: Высшая школа, 1974. – С. 134-135.
9. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
10. Статут Международного Суда ООН от 26 июня 1945 г. // Міжнародне право в документах / За заг. ред. М. В. Буроменського. – С. 181-183.
11. Опришко В. Ф. Міжнародне економічне право: Підручник / В. Ф. Опришко. – К.: КНЕУ, 2003. – 311 с.

Рецензент д.е.н., професор Ковальська Л.Л.

УДК 339.9:338.49

Рибчук А.В., д.е.н., професор

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Левківський В.М., д.е.н., професор

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПРОСТОРУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті досліджуються проблеми і перспективи просторового розширення функцій транспортної інфраструктури Європейського Союзу, аналізується еволюція транспортної політики регіонального угруповання за останні десятиріччя. Показано, що на відміну від попередніх етапів, останнє інтенсивне розширення ЄС спрямоване на досягнення інтегрованого просторового та транспортного розвитку, що дозволить посилити мобільність трудових ресурсів, товарів і послуг у регіоні. Зазначено, що європейські транспортні коридори давно сприяють становленню основи територіальної згуртованості держав ЄС.

Ключові слова: транспортна інфраструктура, просторове розширення, транспортні коридори, територіальна згуртованість, спільна стратегія розвитку, транспортна політика – TEN-T.

Rybchuk A., Levkivskiy V.

PROSPECTS FOR THE EXPANSION OF THE INTEGRATED SPACE OF FUNCTIONING THE TRANSPORT INFRASTRUCTURE OF THE EUROPEAN UNION

The article investigates the problems and prospects of spatial expansion of the functions of transport infrastructure of the European Union, analyzes the evolution of the transport policy of the regional group for the last decades. It has been shown that, unlike previous phases, the latest intensive EU enlargement is aimed at achieving integrated spatial and transport development, which will increase the mobility of labor resources, goods